

Interreg

Līdzfinansē
EIROPAS SAVIENĪBA

Latvija – Lietuva

Iepazīt, izprast un novērtēt

Jāatzīst, ka meistarklases-darbnīcas «Ebreju dzejas un tējas mantojums» pietiekums mūsu laikraksta slejās tiešām ieintrigēja – tik maz zināma, daudziem mītiem apveltīta un tāpēc arī noslēpumaina ir šis kādreiz kuplā skaitā tepat līdzās dzīvojošās tautas ikdiena un kultūra, tradīcijas un kulinārais mantojums...

Ar zinātāja skatu

Acīmredzot tieši tāpēc – lai dzestu šos baltos plankumus zināšanās, izpratnē par mūsu kopienas vēsturi un kaut kādā mērā arī tuvinātu šodienas notikumu izpratnei, arī Tukuma pašvaldība kopā ar partneriem Lietuvā ir iesaistījies Eiropas Savienības fonda *Interreg* finansētā projektā, kura noslēgumā šī gada vasarā paredzēts arī plašs festivāls.

Līdz šim jau Kandavā bijušas divas projekta finansētas nodarbnīcas – gan par kulināro mantojumu, gan mūziku. Un interese par ebreju tautas kultūru, kā pārliecinājāmies, joprojām ir noturīga – arī šoreiz Kandavas muzejā pasākumu apmeklēja vairāki desmiti omulīgi sarunai pie tējas tases gatavi. Un šķiet, ka par šīs reizes lielāko intrīgu parūpējās abas tā vadītājas – Māra Zvaigznīte un Elita Kreicberga. Pirmkārt jau tāpēc, ka abas ir bijušās kandavnieces un ar vairākiem pasākuma viesiem, tai skaitā ar kādreizējo skolotāju Āriju Ļipuncovu, viņas vienoja ciešas pagātnes saites, bet, kas svarīgāk, – abām ir ebrejiskas saknes, kas ļāva kaut mazliet, bet tomēr uz senās semītu tautas kultūru, vērtībām, tai skaitā valodu, tradīcijām, pavērt kaut nelielu spraudziņu, tomēr ar skatu no iekšpuses...

Valoda esot viegla...

Elita Kreicberga, kas bija uzņēmusies lielākās stāstnieces lomu, atklāja, ka vienu no ebreju sabiedrībā lietotajām valodām – ivritu – apgūvusi jau pieaugušā vecumā. Lai arī viņa nemitīgi uzsvēra, ka valoda ir ļoti viegli apgūstama, ar "viegļu gramatiku" un melodisku, dzejisku skanējumu, kā, pildot Elitas piedāvātos uzdevumus, varēja pārliecināties ikviens pasākuma dalībnieks, tā tas nebūt nav – grūtības sagādāja gan vārdu un frāžu mainīgais uzsvārs, gan arī vairākas tekstā redzamas, bet "norijamas" skaņas. Taču izrunājot it kā jau kaut kur un kaut kad dzirdētos vārdus, kā, piemēram, aba (tēvs), ama (māte), mim (ūdens), izrādījās, ka ne visi nozīmē to, ko iedomājāmies. Piemēram, vārds, ko izrunājam kā "šalom", nebūt nenozīmē "labdien", kā iedomājās daudzi. Izrādās, tā pirmā un svarīgākā nozīme ir "miers". Jā, to izmanto sveicienam, laba vēlējumam, bet ar to apzīmē arī pasauli visapkārt, visu, ko radījis Visaugstākais jeb, kā tas ir ebreju reliģijā, – Jahve...

Elita Kreicberga un Māra Zvaigznīte

Lai arī mūsdienas ebreju dzejas korifejs Josifs Brodskis ir Nobela prēmijas laureāts literatūrā, par ebreju dzejas augstāko virsotni uzskata Vecās derības psalmus

Vajāta, bet izredzēta tauta

Elita ir dzīvojuši Izraelā un reiz, vēl pirms kovida epidēmijas, pat gribējusi tur uzsākt biznesu, kā arī ļoti lepojas ar savu piederību, kā pati saka, vajātajai un vienlaikus arī ļoti īpašai un izredzētai tautai. Vienlaikus viņa neslēpj, ka zināšanas par kultūru un literatūru, arī par ebreju tautas vēsturi nav dziļas – tās joprojām nākas apgūt pašmācības ceļā un ar biedrības starpniecību. Elita arī uzskata, ka lielās pagājušā gadsimta traģēdijas, jo īpaši hitleriskās Vācijas realizētais holokausts, ir atstājis smagas sekas ebreju tautas un arī citu šeit dzīvojošo tautu apziņā. Vai gan citādi daudzi, tai skaitā Kandavā dzīvojošie, kam ir ebreju saknes, to joprojām censtos slēpt? "Jā, reiz trešdaļa no Kandavas iedzīvotājiem bija ebreji. Pirms II pasaules kara Kandavā dzīvoja 68 ebreji. Un tie bija gudri, izglītoti ļaudis, kā šķita, arī kaimiņu cienīti un mīlēti, bet... Vāciešiem ienākot, jau pirmajās kara dienās nošāva visus 68. Visus. Kandavā neizdzīvoja neviens. Un šāvēji nebija vācieši, šāvēji bija... kaimiņi... Arī tagad oficiāli Kandavā nedzīvo neviens ebrejs, bet zinu, ka ir. Tikai viņi... ir mainījuši ticību, tautību, vārdu – cilvēki joprojām baidās..."

Kā uzskata Elita, vajāšanas, ko tauta piedzīvojuši vairāk nekā 5000 gadu laikā, protams, ir arī

Valdnieka ausis – Purima jeb Esteres svētku cepumi

atstājušas dziļas pēdas kultūrā. Un tās gan dzejā, gan mūzikā izpaužas divējādi – no vienas puses atklāj rezignētas skumjas, melanholiju un smeldzi, no otras – neizslikstošas dzīves alkas, dzīves prieku, tiekšanos pēc neatkarības un gatavību aizstāvēt savas vērtības par katru cenu. Kā pārliecinājās pasākuma dalībnieki, abas šīs puses var saklausīt arī Izraelas himnā, kur smeldzi atklāj skaņu raksts, bet apņēmību izcīnīt un aizstāvēt savu valsti – dzeja.

Kad cepumam tūkstošiem gadu...

Aicinot baudīt ebreju mājās tik iecienīto melno/piparmētru vai zaļo tēju ar cukuru, kā arī īpaši šim pasākumam gatavotos gardumus, Māra Zvaigznīte skaidroja, ka, tāpat kā reliģijā un vārda mākslā, arī ēdienu gatavošanas kultūrā ir tūkstošiem gadus seni un ļoti strikti noteikumi par ēdieniem un produktiem, ko pēc ebreju rituāla var ēst vai lietot ēdiena gatavošanai, un šos noteikumus, kā tos nosauca Māra, tad arī dēvējot par košeru. Jūdaisma reliģija un tās iedvesmotie noteikumi aizliedz lietot uzturā cūkgaļu, vēžveidīgos, paredz īpašu liellopu kaušanu (Māra: "Ātrs un humāns iegriezums, pēc kura iestājas momentāna nāve."), nav pieļauts sagatavot un pasniegt gaļu kopā ar jebkādu piena produktu, uzturā netiek lietotas asinis, tāpēc lopus pēc nokaušanas pakāra, lai visas asinis notecinātu.

Savukārt katram no lielākajiem svētkiem tiek gatavoti īpaši tiem paredzētie saldumi, kuru izcelsmi, protams, skaidro tūkstošiem gadus senas leģendas. Piemēram, Māras piedāvātie **homentaš** (Haman-tashen) – trīsstūra formas cepumi – ir saistīti ar Purima jeb Esteres svētkiem. Tie bieži pildīti ar maģonēm, žāvētiem augļiem vai ie-

Skolotāja Ārija Ļipuncova pēta kalendāru, kas vēsta, ka ebreju tautai šobrīd rit 5786. gads

vārijumu. Bet cepumu nosaukums tulkojumā nozīmē "valdnieka ausis" un reizēm tos dēvējot arī par Esteres cepumiem, jo leģenda stāsta par to, kā šai ebreju skaistulei izdevies kļūt par ienaidnieku tautas – persiešu – valdnieci. Savukārt Roš Hašana svētkos jeb ebreju Jaunajā gadā, ko ierasti atzīmē septembra beigās, oktobra sākumā, tradicionālais saldums ir **medū mērcētas ābolu šķēlītes**. Vēl līdzās citiem saldumiem kandavniekiem tika piedāvāta arī **maca** jeb ātrā maize. Un tās izcelsme saistīta ar ebreju tautas bēgšanu no verdzības Ēģiptē – neko citu kā vien izkaltētu ūdens un milta maisījumu ebreju sievietes savām ģimenēm smagajā tuksneša ceļā nav varējušas paņemt līdzi...

Gribas piemiņas vietu...

Tā, uzrunāta jau pēc pasākuma oficiālās daļas, atzina Elita. Jā, Kandavā ir izveidota piemiņas plāksne visu ebreju nogalināšanas vietā Elku kapos, ir izveidota digitāla karte par nāmiem un citiem īpašumiem, kas reiz piederējuši vai arī kur dzīvojuši un strādājuši Kandavas ebreji, bet... "Gribētos jau pašiem atbrūkt, radus un draugus atvest, lai parādītu, ka mūsu senčus te vēl atceras,

piemin, ka viņiem un viņu ciešanām izrāda cieņu," tā Elita, piebilstot, ka ebreju biedrībai, kurā viņa darbojas, kā arī bijušo kandavnieku radniekiem ir iecere, kā iedzīvināt kādreizējo sinagogu, nu kaut vai tiktāl, lai tajā izveidotu kādu kultūras centru, kur varētu arī izvietot īpašu Kandavas ebrejiem un viņu piemiņai veltītu ekspozīciju. Diskusijas liecināja, ka arī pašiem ebrejiem noteikti interesētu tautas vēstures izpēti un jo īpaši tā, kas saistās ar Kurzemi un hercoga Jēkaba laiku, kad, atšķirībā no citām Eiropas valstīm un arī Krievijas, ebreji baudīja gan daudz vairāk brīvību, gan tiesību, tai skaitā tiesības dzīvot pilsētā un nodarboties ar dažādiem arodiem. Protams, tas viss par maksu, par ebreju labi maksātiem nodokļiem...

Lai kā arī nebūtu ar vietām, vārdiem un to izcelsmi, skaidrs, ka jebkuras tautas kopienā, tās kultūrā atstātās pēdas ir pētāms, loļojams un saudzējams mantojums arī šodien. Tas ne tikai vispusīgi bagātina, bet arī palīdz labāk izprast katram savas pagātnes mantojumu un tā atstātās pēdas šodienas sabiedrībā.

IVONNA PLAUDE